

ÜZEYİR ASLAN*

16. yy. Çağatay Şairi Sâni-Efserî'nin Şiirlerinde Ubeydullah Han

Ubayd-Allah Khan "Ubaydi" in Poems of Sani-Afsari A Caghatay Poet From 16th Century

Ö Z E T

16. yy. Çağatay edebiyatının Şîbân Hân ve Bâbur Şâh gibi önemli hükümdar-şairlerinden olup "Ubeydî, Kul 'Ubeydî" mahlası ile şiirler yazan, hatta yazdığı hikmetler sonraki yüzyıllarda Ahmed-i Yesevî'ninkilerle (ö. 1166) karıştırılan 'Ubeydullâh Hân, 15. yy.da Nevâyî'nin çabaları ile gelişmeye başlayan milli dille, yani Türkçe ile eserler yazılmasına daima destek olmuştur. Öyle ki sarayında başta ünlü Hilâlî-i Çağatâyî (ö. 1532) olmak üzere pekçok şair toplanmıştı. Bu şairlerden biri de Sâni-Efserî'dir. Ubeydullah Han 1489'da doğdu. Babası Bahadır Mahmud Sultan, Şiban Han'ın küçük kardeşidir. 1533'te Şibanlıların hanı olduktan sonra Babur Şah ve Safevilerle savaşarak onların Maverâün-nehr'deki hakimiyetlerine son verdi. Safevileri Horasan'dan çıkaramadı ise de Şiilğin Herat ve Belh'te yayılmasını engellemiş oldu. Ubeydullah Han zamanında Hanlık eski gücüne kavuşmuştur. 1539'da Buhara'da 53 yaşında iken öldü. Musikîşinas, hattat ve şairdir. Sani-Efserî ise Kermine'dir. Şairin hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Çoğu şiirlerinde "Sani" mahlasını kullanır. Nevayî tarzında şiirler yazdığından "Sani-Nevayî" olarak ünlenmiştir. Şiban Han, Babur Şah, oğlu Humayun, Ubeydullah Han ve oğlu Abdalaziz Hanların maiyetinde bulundu. Efserî, uzun süre Ubeydullah Hana hizmet etmiştir. Türkçe ve Farsça divanında onun adını sık sık zikreder. Buna göre Ubeydullah Han, Sâni-Efserî'nin gönül tahtını süsler. O, gönül ülkesinin padişahıdır. Şairin gönül bağında açan güldür. Han'ın soyu yüksek, şanı yücedir, devleti de yücedir. Şair yaşadıkça Han'ın bendesidir. Onun Ubeydullah Han'ı olduğuna göre gEDA sayılmaz. Şahu Ubeydullah Han olan bir kapının mensubudur. Müddeiler yüzünden arası bozalsa da şair Han'a dua etmekten geri durmaz.

ANAHTAR KELİMELEER

Ubeydullah Han, Şibanlılar, Özbekler, Çağatay edebiyatı, Sani-Efserî, Nevayî, Kermine, Mir-i Arab Medresesi.

ABSTRACT

Ubayd-Allah Khan is one of Caghatay khans (=kings) in 16th century and composer, calligrapher also a poet writing in three languages (Turkish, Arabic, Persian) like Shiban Khan (d. 1610) and Babur Shah (d. 1533). He is a famous poet with hikmats which are religious poems in Ahmad-i Yasavi (d. 1166)'s school, from 16th century later his hikmats were mixed with Yasavi's. He supported poets who were writing poems and books in Persian, especially Turkish language, like Hilali-i Caghatayi (d. 1532) and Sani-Afsari. Ubayd-Allah Khan was born in 1489 and his father is Bahadır Mahmud Sultan who is brother Shiban Khan's, so he was related to Khan family. He was king of Uzbeks in 1533, after that fought against to Babur Shah and Safavis and put out them from Maveräum-nahr. He died in 1539 in Bukhara while was fifty-three years old. He was a poet and his pat name is "Ubaydi, Kul Ubaydi". One of the poets who were in his court Sani-Afsari, we don't have any information about his first name, life and training, but some tazkiras inform about his birthplace that is Kermene (in Uzbekistan). Before he was in with Shiban Khan, Babur Shah, his son Humayun Padshah. From later Ubayd-Allah Khan he lived more and was in Khan's son Abdal-aziz Khan's court. We don't know when he died, but guess that he lived until in middle of 16th century. Sani-Afsari mentions about Ubayd-Allah Khan in some ghazals from his Turkish and Persian devans. In his opinion Ubayd-Allah Khan a ruler in his heart country, a rose in his heart garden and he is a slave of Khan untill end of his life.

KEYWORDS

Ubayd-Allah Khan, Caghatay khans, Uzbeks, Sani-Afsari, 16th century Uzbek literature, Kermene, Shiban Khan, Babur Shah, Humayun Padshah, Abdal-aziz Khan, Mir-i Arab Madrasah.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (uaslan@marmara.edu.tr).

1. Giriş

16. yy. Çağatay edebiyatının Şībān Hān ve Bābur Şāh gibi önemli hükümdar-şairlerinden olup “‘Ubeydī, Kūl ‘Ubeydī” mahlası ile şiirler yazan, hatta yazdığı hikmetler sonraki yüzyıllarda Aḥmed-i Yesevī’ninkilerle (ö. 1166) karıştırılan ‘Ubeydullāh Hān, 15. yy.da Nevāyī’nin çabaları ile gelişmeye başlayan millî dille, yani Türkçe ile eserler yazılmasına daima destek olmuştur. Öyle ki sarayında başta ünlü Hilālī-i Çağatāyī (ö. 1532) olmak üzere pekçok şair toplanmıştı. Bu şairlerden biri de Şānī-Efserī’dir.

1.1. Ubeydullah Han’ın Hayatı

1489’da doğan Ubeydullah Han’ın babası Bahadır Mahmud Sultan, Şiban Han’ın küçük kardeşidir. Büyük dedesi Ebulhayr Han (ö. 1468), Maverāünnehr Özbeklerinin bağımsız, güçlü siyasi bir birlik hâline gelmelerini sağlayan kişidir.

Şiban Han’ın 1510 yılında Safeviler tarafından öldürülmesinden sonra kısa süreliğine tahta Süyünç Hoca Han, sonra da Köçkünçi Han geçmiştir. Süyünç Hoca Han Buhara’nın idaresini Ubeydullah Hana bırakmış, Köçkünçi Han da onu askeri işlerin başına getirmiştir. 1511-1539 yılları arasında Ubeydullah Han, Safevilere karşı aktif bir siyaset yürüttü ve birçok sefer düzenledi.

Köçkünçi Hanın 1530’da ölümünden sonra tahta Ebu Said geçti. Onun iki yıl sonra ölümü üzerine 1533’te Ubeydullah Han Şibanlılarının hakanı oldu. Maverāünnehr’e düzenlediği bir seferle Bābur Şāh’ın bölgedeki hakimiyetine son verdi. Safevilerle olan mücadelesini hanlığı süresince devam ettirdi. Onları Maverāünnehr’den çıkardı, Horasan’a yağma akınları düzenledi. Safevileri Horasan’dan çıkaramadı ise de Şiiliğin Herat ve Belh’te yayılmasını engellemiş oldu. Ubeydullah Han zamanında Hanlık eski gücüne kavuşmuştur. 1538’de Harezmi Hanlığını işgal ettiyse de bir yıl sonra Harezmi Şibanlıları hanlığı geri aldılar. Bundan

kısa süre sonra Ubeydullah Han 1539'da Buhara'da 53 yaşında iken öldü.

Ubeydullah Han'ın Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurduğu bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim'in Ubeydullah Hana gönderdiği iki, Ubeydullah Han'ın cevabi bir mektubu *Feridun Beg Münşeati*'nda kayıtlıdır (Kaya 2003: 1-2).

Ubeydullah Han musikişinas, hattat ve nakkaş olmasına rağmen daha çok şiirleri ile özellikle de hikmetleri ile meşhur olmuştur. Üç dilde, Türkçe-Arapça-Farsça, yazılmış eserleri vardır.

1.2. Sânî-Efserî'nin Hayatı ve Eserleri

Sânî-Efserî'nin hayatına dair bilgi veren kaynaklar az ve yetersizdir. Şairle ilgili ancak Fahrî-i Herâtî'nin 1522'te telif ettiği *Letâyif-nâme*'sinde ve Hasan Hâce Nisârî'nin 1566'da tamamladığı *Müzekkîr-i ahbâb* adlı tezkiresinde kısa bilgi bulabilmekteyiz. Nisârî'ye göre şair Kerminelidir. Doğum tarihi, asıl adı, ailesi ve yetişmesine dair bilgi bulunmamaktadır. Nisârî'nin onu "Monlâ Efserî" olarak anmasından (Fazlullah 1969: 300), ayrıca Türkçe şiirlerinden başka Farsça bir divanı ve Arapça şiirlerinin bulunmasından iyi bir medrese eğitimi aldığı tahmin edilebilir. Farsça divanında yer alan aşağıdaki beyitten bir süreliğine Şiban Han'ın (ö. 1510) maiyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Beyit şöyledir:

Şahan-şâh-i zamân u hân bin hânast dar-âlam
Ki ū farzand-i Sulţân-i Timur bin Şâh Şîbânast¹ (Y. 58b)

Beyitten hareketle Sânî-Efserî'nin 15. yy.ın son çeyreğinde doğduğunu tahmin edebiliriz. Şiban Han'ın 1510'da öldürülmesinden sonra Bâbur'un (ö. 1530) maiyetine girdi. Şairin Türkçe divanında Bâbur'un bir gazelini tahmisi ve Şah'la ilgili iki rubaisi vardır (R. 47, 48). Tahminin ilk bendi şöyledir, bendeki ilk üç mısra Sânî-Efserî'ye, son iki mısra ise Bâbur'a aittir:

¹ Zamanın şahlar şahı, dünyada hanoğlu handır. O Timur Sultan'ın evladı Şiban Şah'tır.

Nè soray kevşerni la'l-i hoş-kelāmıñg barıda
 N'eyleyin firdevsni 'ālī-maḳāmıñg barıda
 Nè körey gül yüzini māh-ı tamāmıñg barıda
 N'èteyin sünbülñi ḥaṭṭ-ı müşk-fāmıñg barıda
 Nè kılay tūbñi serv-i hoş-ḥurāmıñg barıda²

(Aslan 2007: 184, Yücel 1995: 125, G. 14.)

Rubailerden ilkinin başlığı “Ḥammām ta'rīfide kim Ḥazret-i Saltanat-şī'arī Bâbur Pādşāh Bostānsērāda yasatıp êrdiler” şeklinde olup Bâbur'un isteği üzerine kaleme alındığı ifade edilmektedir (Aslan 2007: 199). Bâbur'un ölümünden sonra tahta geçen Humayun için de bir gazeli olan (G. 15) şairin 1533 yılından itibaren Ubeydullah Han'ın (ö. 1539) Buhara'daki sarayında bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Nisârî, onun uzun süre Ubeydullah Han'a hizmet ettiğini söyler (Fazlullah 1969: 300). Şair, Türkçe divanında en çok bu Han'ın adını anmaktadır. Aşağıdaki beyit, Han'ın tahta çıkışı münasebetiyle yazılmıştır:

Bi-ḥamdi-llāh ki zūlm u küfr bī-nām u nişān boldı
 Şeh-i dīn ḥusrev-i ḡazī 'Ubeydu-llāh Ḥān boldı³ (G. 299/1)

Ubeydullah Han'ın 1539'da ölümü üzerine yerine geçen, aynı zamanda “Azizî” mahlası ile şiirler de söyleyen (Alışık 2009: 7-20) oğlu Abdulaziz Han (ö. 1550) için de bir gazeli bulunan (G. 12) şair, 1570'li yıllara kadar yaşamış olmalıdır, zira 1566'ta kaleme alınan *Müzekkiri-ahbâb*'da onun ölmüş olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yine şairin divanında yer alan Mîr-i Arab gazelinden hareketle onun, Hz. Muhammed (ö. 632)'in soyundan gelen ve 16. yy.da Buhara'da yaşayan bir sofiye intisap ettiğini tahmin edebiliriz. Ubeydullah Han aynı sofi adına bir medrese yaptırmıştır. Sâni-Efserî de Buhara'da ölmüş olup mezarı bu medresenin haziresinde olabilir.

² Hoş sözlü dudağın varken kevseri niye sorayım, yüce makamın varken cenneti neyleyim, dolunay yüzün varken güllü niye göreyim, misk renkli ayva tüyün varken sünbülü ne edeyim, hoş salmışlı servi boyun varken tubayı ne yapayım?

³ Çok şükür Gazi Padişah Ubeydullah Han dinin başı oldu, zulüm ile küfür ortadan kayboldu.

Sânî-Efserî, Herâtî'ye göre "mutaassıp bir sünni" (Hekmat 1945: 163), Nisârî'ye göre ise "silk-i mukarrebân"dan bir velidir ve şiirleri "mergûb: beğenilmiş"tir (Fazlullah 1969: 300).

Şairin Türkçe ve Farsça olmak üzere iki divanı vardır. Ayrıca her iki divanında Arapça şiirleri yer almaktadır. Şair Türkçe ve Farsça şiirlerinin çoğunda, Arapça şiirlerinin ise tamamında "Şânî"yi; az sayıdaki şiirlerinde de "Efserî"yi mahlas olarak kullanmaktadır. Nisârî, onun "Şânî-Nevâyî: İkinci Nevâyî" olarak tanındığını belirtir (Fazlullah 1969: 300). Nitekim şairin, Türkçe divanda Nevâyî'nin bir gazelini tahmisi bulunmaktadır. Tahminin ilk bendi şöyledir:

Derdâ ki derd-i 'ışk ile bîmâr mên yene
Eyvây kim şikeste vü efgâr mên yene
Vâ hasretâ ki zâr mên ü h'vâr mên yene
Heyhât kim birev gamudın zâr mên yene
Feryâd kim belâğa giriftâr mên yene⁴

(Aslan 2007: 185, Kut 2003: 418, G. 568)

Şair "Şânî"yi Nevâyî tarzını benimsemiş olması dolayısıyla tehallüs etmiş olmalıdır. Türkçe divanda yer alan bir gazelden anlaşıldığına göre Mirza Sultan Ali tarafından verilen "Efserî" mahlasını ise sonradan almıştır. Gazelin ilgili beyitleri şöyledir:

Efserîğa yahşî at bérdirîğ çıkardırîğ yahşî at
Kâm-rân bolğay-sên ü 'âlem be-kâm olğay sarîğa
Husrev-i mülk-i 'inâyet Mîrzâ Sulţân 'Alî
Tâ cihân bolsa huzûr u ihtirâm olğay sarîğa⁵ (G. 22/6, 7)

Türkçe divandaki 326 gazelden ancak 21'i bu mahlas ile yazılmıştır. Ayrıca 1540'ta tahtta geçen Abdulaziz Han için kaleme alınmış gazelde de bu mahlas kullanılmaktadır. Farsça divanda ise aynı mahlas yalnız 3 gazelde kullanılmıştır.

⁴ Yazık ki yine aşk derdiyle hastayım, eyvah ki yine gönül kırık ve yaralıyım, eyvah yazık ki yine ağlayıp inlemedeyim, ne yazık ki birinin gamıyla ağlıyorum, ağlıyorum ki yine bir belaya düşmüşüm.

⁵ Efserî'ye güzel ad verdin, güzel ad çıkardın, isteğine kavuş, dünya halkı da sana kavuşsun. Ey inayet ülkesinin padişahı Mirza Sultan Ali! Kıyamete kadar mutluluk ve saygı senin olsun.

Bu çalışmada Sâni-Efserî'nin Türkçe ve Farsça divanlarında adı sıklıkla anılan Ubeydullah Hanın şiirlere nasıl konu edildiği üzerinde durulmuştur. Türkçe şiirler için Ü. Aslan (2007)'in çalışması, Farsça şiirler için ise şairin yazma hâlindeki divanı esas alınmıştır. Yaptığımız çalışmaya göre şair, Han'ı şu şekilde değerlendirmektedir: Ubeydullah Han, Sâni-Efserî'nin gönül tahtını süsler. O, gönül ülkesinin padişahıdır. Şairin gönül bağında açan güldür. Han'ın soyu yüksek, şanı yücedir, devleti de yücedir. Şair yaşadıkça Han'ın bendesidir. Onun Ubeydullah Han'ı olduğuna göre geda sayılmaz. Şahı Ubeydullah Han olan bir kapının mensubudur. Müddeiler yüzünden arası bozulsa da şair Han'a dua etmekten geri durmaz.

2. Sâni-Efserî'nin Şiirlerinde Ubeydullah Han

Sâni-Efserî, Türkçe ve Farsça divanlarında en çok Ubeydullah Han'ın adını zikreder. Türkçe divanda 14 gazel, 1 rubai, 1 lugaz ve 1 ferde; Farsça divanda ise 7 gazel, 1 rubai ve 1 Arapça şiirde Han'dan söz eder. Bunun sebebi, yukarıda da ifade edildiği gibi uzun süre onun maiyetinde bulunması olmalıdır.

Şair gönül tahtını can ile süslemektedir, çünkü orada Ubeydullah Han vardır. Şöyle der:

Kılur-mên cân bilen ârâste körğlüm serîrini
Ki bardur Şâh Ebû'l-gâzî 'Ubeydu-llâh Hân anda⁶ (G. 3/2)

Ubeydullah Han, yüce bir mekan olan gönül ülkesinin şahıdır, oraya başka padişah gerekmez.

Sultân 'Ubeyd Hân şeh-i 'âlî-mekân êrür
Körğlüm içinde özge kişige mekân emes⁷ (G. 120/5)

Ubeydullah Han, şairin gönül bağında açmış bir güldür.

Çün gonca kard dar-dil-i man hânda **Şâniyâ**
Sultân 'Ubayd Hân gul-i hândân-i bâğ-i dil⁸ (Y. 14a)

⁶ Gönül tahtını can ile süslemedeyim, çünkü Ebul-gazi Ubeydullah Han oradadır.

⁷ Ubeydullah Han yüce makamın padişahıdır, gönlüm başka kişiye mekan olmaz.

⁸ Ey Sâni! Gönlümdeki gonca açmıştır, zira gönül bağının açan gülü Sultan Ubeyd Han'dır.

Ubeydullah Han'ın soyu yüksek, şanı yücedir, dolayısıyla devleti de yüce olacaktır.

Ḥān-i ġāzī şah-i 'ālī-nasab-i 'ālī-şān
Dārad az-luṭf-i Ḥudā dovlat-i ū-rā 'ālī⁹ (Y. 35a)

Böyle padişaha ömür oldukça candan kul olmalıdır.

Banda-i Ḥān şuda'im az-dil u cān çün **Şānī**
Tā buvad 'omr ba-cān bandagī-i Ḥān ba-kunīm¹⁰ (Y. 31a kıyıda)

Şair bir geda, bir dilenci olsa da onun Ubeydullah Han'ı vardır, dolayısıyla dilenci sayılmaz.

Anğa deme ki gedā-sen ḡanı sēniṅ ṣāhurṅ
Ki bar Ḥusrev-i ġāzī 'Ubeyd Ḥānı anırṅ¹¹ (G. 149/5)

Şairin bulunduğu yüce kapının sahibi Ubeydullah Han'dır.

Ba-ngar canāb-i 'ālī-i **Şānī** ki dar-cihān
Sultān 'Ubayd Ḥān şah-i 'ālī-canāb-i ūst¹² (Y. 9b)

Şair ölse, sonra dirilse ölüsü de dirisi de yine Ubeydullah Han'la birlikte.

Cānum yene ol serv-i ḥirāmān biledür
Bī-çāre könṅül eşigide cān biledür
Ger ölsem eger tirilsem ölük tirigim
Ḥān-ı ġāzī-i 'Ubeyd Ḥākān biledür¹³ (R. 330)

Şair'e göre dünyada velilik işareti en çok Ubeydullah Han'da görülmektedir.

⁹ Gazi Han soyu yüksek, şanı yüce bir padişahdır; Tanrı'nın lutfuyla onun devleti de yüce olur.

¹⁰ Sâni gibi can u gönülden Han'ın kulu olmuşuz, ömür oldukça Han'ın candan bir kulu olalım.

¹¹ Ona: Sen dilencisin, hani senin şahın? deme, çünkü onun Gazi Ubeydullah Hanı var.

¹² Sâni'nin (bulduğu) yüce dergaha bak! Dünyada o yüce eşğin padişahı Ubeyd Han'dır. Diğer Farsça örnekler için bk. *Farsça divan* (Y): 37b, 53b, 58a, 69b, 84a.

¹³ Canım yine o salınan servi ile birlikte, çaresiz gönül candan onun eşğindedir, ister öleyim ister yaşayayım ölüm de dirimde Gazi Han Ubeydullah Hakan ile beraberdir.

Köp körüp mèn **Şânî** âşâr-ı velâyet dehr ara
Şâh Ebû'l-gâzî 'Ubeydu-llâh Bahâdır Hânda mèn¹⁴ (G. 215/5)

Şiirinin kıymetini Ubeydullah Han bilse başka nüktedana gerek yoktur.

Kerekmes **Şânî** eş'ârığa özge nükte-dân hergiz
Ebû'l-gâzî 'Ubeydu-llâh Hân-ı nükte-dân bolsa¹⁵ (G. 243/5)

Şairin hakanı Ubeydullah Han olduğuna göre şiirde Türk şair Hakânî-i Şirvânî (ö. 1199) gibi olsa buna şaşılmaz.

Şi'rde **Şânî** eger Hâkânî dek bolsam nè taŋ
Husrev-i gâzî 'Ubeydu-llâh Hâkândur maŋa¹⁶ (G. 26/5)

Davacı, inatçı rakip şairi sahib-kıran olan Ubeydullah Han'dan uzaklaştırmıştır.

Saldı yırak **Şânî**-i miskînni müdde'î
Sultân 'Ubeyd Hân şeh-i şâhib-kırânı yok¹⁷ (G. 133/6)

Şairin bu müddei rakipler yüzünden Ubeydullah Han'ın katında bir değeri de kalmamıştır.

Şânî it dek-sèn 'Ubeydu-llâh Hânıŋ kaçıda
Bolmaŋuŋdur âdemî hergiz sèn anıŋ kaçıda¹⁸ (G. 8/1)

Yine de şair Han için hayır duada bulunmaktan geri durmaz. Cihan durdukça onun taç ve devletle akranlarından üstün olmasını diler.

¹⁴ Ey Sâni! Dünyada ben Ebul-gazi Ubeydullah Bahadır Han'da pekçok velilik eseri görüyorum.

¹⁵ Nükteden anlayan Ebul-gazi Ubeydullah Han olduktan sonra Sâni'nin şiirlerine asla başka nüktedan gerekmez.

¹⁶ Ey Sâni! Şiirde Hâkânî gibi olsam şaşılmaz, zira Gazi Padişah Ubeydullah benim hakanımdır.

¹⁷ İddiacı miskin Sâni'yi uzaklaştırdı, onun için sahip-kıran olan Sultan Ubeyd Hanı yok.

¹⁸ Ey Sâni! Ubeydullah Hanın yanında it gibisin, sen onun karşısında bir adam değilsin.

Tâ cihândur tâc u devlet birle bolğay ser-firâz
Şâh ebû'l-gâzî 'Ubeydu-llâh Hâkâmıñg sening¹⁹ (G. 150/5)

Sânî-Efserî'nin Türkçe divanında yer alan 43 lugazdan ilki "Luğaz-ı âdem" başlığını taşıyan lafzî bir lugaz olup 10 beyitten müteşekkildir ve cevabının Ubeydullah Han olduğu 8. beyitte açıkça ifade edilmektedir. Beyit şöyledir:

Hudāvendâ şehen-şâhî kim atı
Ebû'l-gâzî 'Ubeydu-llâh Hândur²⁰ (L. 1/8)

Sânî-Efserî, Nevâyî tarzında şiir yazmakla birlikte muhtemelen Ubeydullah Han'ın etkisi ile çok az sayıda hikmetler de kaleme almıştır (Aslan 2007: 80-81). Şairin bir hikmet gazeli aşağıdadır:

Hikmet Ğazeli

Künc-i miñnet istese 'aşık köñgül vîrân kerek
Ma'sûkıñıñ yoluğa tofrağ bile yeksân kerek
Bende'î kim bêliğa bağlar kemer hüdmet için
Hvâcesiniñ kulluğıda bende-i fermân kerek
Her kim öz nefsi için 'âlemde sultânlık tiler
Bolsa 'âlem husrevi öz nefsiğa sultân kerek
Kim tiler köñgli bile nûr-ı tecellî közide
Köñgli hün-efşân bolup hem közleri giryân kerek
Şânî yarñlıg her kişi kim bar-durur Têñgri kulu
Ol yakîn közi bile hvâcesiğa hayrân kerek²¹

¹⁹ Senin Ebul-gazi Ubeydullah Hakan'ın cihan durdukça taç ve devletle akranından üstün olsun. Başka dua örnekleri için bk. Aslan 2007: G. 161/6, 320/6, F. 44.

²⁰ Bir padişah, şahlar şahı ki onun adı Ebul-gazi Ubeydullah Handır.

²¹ Âşık miñnet köşesi arıyorsa gönlü yıkık olmalı. Sevgilisinin yolunda toprak olmalı. Hizmet için beline kemer bağlayan bir kul, hocasının fermanına hazır olmalı. Dünya yada kendisi için sultanlık isteyen dünya padişahı bile olsa nefesine hükmetmeli. Gönlünde ve gözünde tecelli nuru olsun isteyen gönlü kan saçmalı, gözleri ağlamalı. Sani gibi Tanrı kulu olan her kişi aynel-yakîn hocasına hayran olmalı.

Sonuç

16. yy. Çağatay şairlerinden olan Sâni-Efserî, uzun süre hizmetinde bulunmuş olması dolayısıyla şiirlerinde sıklıkla Ubeydullah Han'ın adını anar. Aynı zamanda şair olan Ubeydullah Han'ı sanatından ziyade devlet adamı kimliği ile şiirlerinde konu edinir. Buna göre Ubeydullah Han, Sâni-Efserî'nin gönül tahtını süsler. O, gönül ülkesinin padişahıdır. Şairin gönül bağında açan güldür. Han'ın soyu yüksek, şanı yücedir, devleti de yücedir. Şair yaşadıkça Han'ın bendesidir. Onun Ubeydullah Han'ı olduğuna göre geda sayılmaz. Şahı Ubeydullah Han olan bir kapının mensubudur. Müddeiler yüzünden arası bozulsa da şair Han'a dua etmekten geri durmaz. Sâni-Efserî'nin şiirleri Nevâyî tarzında (klasik tarz) olmasına karşın yine Ubeydullah Han'ın etkisi ile çok az sayıda hikmet de kaleme almıştır.

Kaynaklar

- ALIŞIK, Gülşen Seyhan (2009), "Müzekkir-i Ahbâb'a Göre Abdül-'azîz Hân ve Doğu Türkçesi ile Bir Şiiri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 4, Aralık, s. 7-20.
- ASLAN, Üzeyir (2007), *Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sâni ve Türkçe Divanı*, Konya: Palet Yayınları.
- FAZLULLAH, Sayed Muhammad (1969), *Mudhakkir-i Ahbab (Remember-encer of Friends) of Khwaja Baha al-din Hasan Nithari Bukhari*, New Delhi.
- HEKMAT, Ali Asghar (1945), *The Majalis un-Nafais "Galaxy of Poets" of Mir Ali Shir Navai Two 16th Century Persian Translations*, Teheran: Bank Melli Pres.
- KAYA, Ünal (2003), *Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları I: Kul Ubeydi (XVI. Yüzyıl) ve Kul Şerif (XVII)*, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- KUT, Günay (2003), *Ali Şir Nevayî, Garâibüs-sıgar, İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayını.
- SÂNİ-EFSERÎ, *Farsça Divanı*, Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Nr. 43/811, 89 yk.
- YÜCEL, Bilal (1995), *Babür Divanı, (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yayını.